

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПОЛОЖАЈА РАДНИКА У СРЕДЊОВЕКОВНОМ СКАДРУ²

Резиме

У раду се разматрају права и обавезе радника у средњовековном Скадру током периода српске врховне власти над овим градом, од друге половине XII до краја XIV века. У фокусу истраживања су одредбе Скадарског статута, које уређују положај радника. Овај рад настоји да прикаже раднике као посебну социјалну групу која је као таква препозната у законодавству. Циљ рада је да прикаже и како се развој приморских градова одразио на правно и социјално уређење Скадра. Иако у саставу државе Немањића, у Скадру је било присутно јединствено политичко и друштвено уређење, које се заснивало на развоју приморских комуна. Тако су грађани Скадра били изузети из феудалног уређења које је заступљено у српским земљама, мада су социјалне неједнакости постојале. Дошло се до закључка да су радници, иако на nižем положају друштвене лествице, били правно слободни што им је омогућило да се професионално баве одређеним занимањима.

Кључне речи: Скадарски статут, радници, средњи век, Немањићи, Скадар

Приморски градови средњовековне српске државе припадали су области Дукље, односно Зете, на подручју од Котора до ушћа Бојане у Јадранско море.³ Током свог развоја били су под различитим друштвеним и државно-правним утицајима. Дуга муниципална традиција и прожимање различитих фактора допринели су обликовању комуналног уређења.⁴ Снажан утицај на организацију приморских градова имале су комуне на Апенинском полуострву, нарочито Венеција чији је систем управе представљао својеврстан модел који су друге заједнице опонашале (Ћирковић, 1997: 189). Карактеристика приморских

¹ dragana.milic@filfak.ni.ac.rs

² Припремљено у оквиру пројекта *Историја данас, изазови и искушења*, који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу (бр. 300/1-14-2-01).

³ Дукља је једна од најстаријих српских држава формираних на Балкану чије име потиче од античког града Doclea. Током развоја државности, Дукља је била једна од водећих српских земаља, а у XI веку је постала краљевина. У XII веку је потпала под власт Византије, а затим Рашке, која је заузимала централно место у држави Немањића. Назив Зета је почео да се користи неслужбено крајем XII, а службено од средине XIII века (ИЦГ I, 1967: 316–322, 381–410; Благојевић, Медаковић, 2000: 35–37, 62–80).

⁴ Процес урбанизације средњовековне Србије је доста сложен и условљен је регионалном припадношћу градова, привредној активности, као и страним утицајима (ЛССВ, 1999: 122–123; ЛГИТ, 2010: 11–12; Поповић, 2016: 151). Античко наслеђе, близина мора, утицај Медитерана и други фактори одразили су се на начин формирања градова у Јадранском приморју. Специфични услови су довели до развоја комуналног уређења. Видети: Бошковић, 1958: 219–234; ИЦГ II–1, 1970: 83–94; Steindorff, 1986: 141–152; Ћирковић, 1997: 185–196.

комуна је висок степен аутономије у односу на централну власт. Аутономни положај био је правно нормиран статутом града, који представља збирку правних прописа које су доносили локални органи власти уз поштовање правног система државе (ИЦГ II-1, 1970: 90; ЛССВ, 1999: 702; Антоновић, 2003: 115).

Развој комуналног уређења градова у Зетском приморју и уопште у приобалном подручју Јадранског мора, прати се од XII века (Steindorff, 1986: 145). Зета је у XII веку признавала врховну власт Византијског царства, а између 1183. и 1186. године припојена је српској држави. То се одиграло после успешног ратовања великог жупана Стефана Немање (1166–1196) против Византије (ИЦГ II-1, 1970: 3–4; ИСН I, 1981: 252–253; Благојевић, Медаковић, 2000: 93–94). Том приликом, у оквиру српске државе доспели су градови са развијеним урбаним уређењем: Котор, Бар, Дањ, Сарда, Дриваст, Свач, Улцињ и Скадар (Стефан Првовенчани, 1988: 73). Постанак ових градова датује се у античко доба, а од раног средњег века били су црквени центри и седишта епископија (Благојевић, 1992: 71; ЛГИТ, 2010: 12).

У приморским градовима је постепено дошло до социјалне диференцијације и изграђивања институција. Становници града су се по правном статусу разликовали од странаца, односно оних који нису рођени у њему, већ су се доселили. Они су у начелу били слободни и имали су једнака права која им је гарантовао статут града (Шаркић, 1996: 52; Антоновић, 2003: 95). Градско становништво називано је *грађани*, у српским изворима *граѓани* или *граждани*, а у латинским *civis* (Steindorff, 1986: 144, 146; ЛССВ, 1999: 122, 126). Овај назив је изведен од именице град (*gradŭ, civitas*). Становништво градова у средњовековној српској држави било је хетерогено по саставу (Тарановски, 2002: 89; Шаркић, 2011: 17–18). Статус становника утврђиван је за сваки град индивидуално и у зависности од његове привредно-економске моћи, уређења и законодавства. Зато се не може правно уједначити положај становника свих приморских градова. То значи да градско становништво у средњовековној Србији није представљало јединствени сталеж као што је то био случај у Западној Европи тога доба (Шаркић, 1996: 50–52).

Социјална структура становништва средњовековних градова у зетском Приморју у позном средњем веку одликује се основном поделом на повлашћену категорију коју заједница слуша, односно племство (*патрицијат, nobiles*) и све остале становнике града, народ или *пук (populus)* (ИЦГ II-1: 84; Ћирковић, 1997: 189–190; ЛССВ, 1999: 502–503; Антоновић, 2003: 85). Припадници *патрицијата* су били део политичке управе и обухватали су најбогатију групу људи, а припадали су углавном романизованом становништву које српски извори називају Латинима (Благојевић, 1992: 71). *Патрицијат* је представљао затворени сталеж, који је настојао да нагласи своју индивидуалност пореклом, занимањем, језиком, одевањем и начином живота (ЛССВ, 1999: 503). С друге стране, *пук* је обједињавао социјално издиференцирану групу људи која се разликовала по имовинском и правном статусу. Међу њима се као посебна групација истицао слој

богатих трговаца и занатлија. Најбројнији део *пука* чинили су ситни трговци и занатлије, радници који су се бавили разним врстама послова, кућна послуга и робови (Антоновић, 2003: 95).

Становништво градског дистрикта, који је обухватао обрадиво земљиште у залеђу града, чинили су *посадници* (*possanici, villani*) (Ћирковић, 1997: 191–192; ЛССВ, 1999: 558). Они се сматрају сеоским становништвом јер су се бавили пољопривредом и живели су ван градских зидина. Сеоско становништво је било интегрисано у социјалну структуру приморских комуна, а његов правни положај је био уређен статутом.

Поменута социјална структура била је присутна и у средњовековном Скадру. Град на источној обали Скадарског језера, велики жупан Стефан Немања прикључио је српској држави 80-их година XII века. У саставу државе Немањића налазио се до 1359. године, када управу над њим преузимају обласни господари Балшићи, који настављају политику Немањића. У поседу Балшића се Скадар налази, са извесним прекидом, све до 1396. године, када се у граду успоставља млетачка власт (ЈГИТ, 2010: 254).

У време српске власти Скадар је постао једно од развијенијих градских насеља. Као „Росаф град звани Скадар“ убраја се у градове који припадају дедовини Стефана Немање (Стефан Првовенчани, 1988: 73). На томе почива његов значај у држави Немањића. Представљао је и једно од важних средишта државе краљице Јелене, која је господарила крајевима у Зети, Требињу, око Плава и Горњег Ибра у последњој четвртини XIII века (ИЦГ П–1: 47, 53; Живковић, 2021: 30–31). Наредни управник Зете био је млади краљ Стефан Дечански (1306–1314), који је вероватно поседовао двор у близини Скадра, мада се то изричито не наводи (Живковић, 2021: 86–88).⁵ Његов син Стефан Душан је као млади краљ имао палате у подграђу, на реци Дримац (Историја Црне Горе, књ. 2–1, 1970: 60–61, 71; Јечменица, 2013: 158, 161–163).

Политичко и друштвено уређење Скадра током владавине Немањића било је уређено статутом града. Сматра се да је Скадарски статут настао у првој половини XIV века, а *terminus ante quem* је 1346. година, када је Стефан Душан крунисан за цара (*Statuti di Scutari*, 2002: 16, 29–31; Bogojević Glušćević 2016: 7–9, 15, 18).⁶ Текст Статута је сачуван у препису извесног Марина Дулчића на средњовековном италијанском језику и датира с почетка XVI века.⁷ Састоји се од 279

⁵ Титула младог краља преузета је из Угарске, а припадала је најстаријем сину српског краља. Њен први носилац био је млади краљ Драгутин. Овом титулом престолонаследник је увођен у државне послове и добијао је једну област, углавном Зету, на управу (ЛССВ, 1999: 413–414; Живковић, 2021: 19–20, 22).

⁶ Српски владар се у статуту увек ословљава краљем, што доводи до закључка да је текст настао пре 16. априла 1346. године када је обављено крунисање Стефана Душана за цара Срба и Грка (Bogojević Glušćević 2016: 46).

⁷ Скадарски статут је науци био непознат све до његовог проналаaska у венецијанској библиотеци музеја Корер и објављивања на средњовековном италијанском и албанском језику 2002. године (*Statuti di Scutari*, 2002). Изворни текст статута и његов превод на савремени српски језик публикован је 2016. године (Bogojević Glušćević, 2016).

чланова који уређују јавно, цивилно и кривично право и градску управу Скадра (Bogojević Gluščević 2016: 43, 208–218).

Чланом 71. Скадарског статута регулише се положај радника, који у овом периоду нису сачињавали посебан сталеж, већ се под тим називом подразумевала група грађана који раде, односно обављају одређене послове за плату или дневницу. Они се уопштено називају радници (*togatier*), док се у другим члановима статута дефинишу према врсти посла којим се баве. Радника унајмљује особа која се означава као господар (*patron*). Договор се склапа у присуству сведока, који иступају на суду уколико дође до повреде споразума. До тога може доћи уколико радник напусти радно место пре предвиђеног рока и у том случају је дужан да плати „8 склавонских перпера“ (Bogojević Gluščević, 2016: Ћл. 71: 239–240). Новчана казна и обавеза да „настави да слуша свога господара или господарицу“ предвиђене су за раднике који се не придржавају споразума, али није прецизирано шта се под тим подразумева (Bogojević Gluščević, 2016: Ћл. 71: 239–240). Уколико не испуни ове обавезе, радник губи једногодишњу плату, дужан је да плати казну од 8 перпера и да ради за господара по склопљеном договору, без новчане надокнаде.

Дужност радника је да ради за господара, односно послодавца, по утврђеном споразуму и предвиђа се његово кажњавање ако га прекрши. Међутим, у овом члану статута нема речи о поступању према господару који изневери договор. Он то може учинити ако не исплати договорену суму новца, продужи време за рад и слично. У том случају се господар не терети кривично, а радник нема правну основу за надокнаду причињене штете. Феудално уређење у чијој је основи социјална неједнакост узрок је оваквих правних норми.

Подређеност радника се огледа и у одредби да је он дужан да плати казну од 8 перпера уколико га унајми други послодавац, пре него што је извршио обавезе према старом господару (Bogojević Gluščević, 2016: Ћл. 71: 240). У овом случају, оштећеном страном се сматра послодавац који је први унајмио радника, страна која је изневерила уговор је радник, док је нови послодавац изван спора.

Једина обавеза коју господар има према радницима је да им пружи здравствену негу уколико се разболе током обављања посла. Међутим, након тога су дужни да се врате послу и надокнаде време које су провели током лечења (Bogojević Gluščević, 2016: Ћл. 71: 240).

Начин ангажовања и обавезе радника зависили су од врсте посла којим се баве, па су тако за различите пословне сфере прописиване посебне одредбе. Радници су били одговорни за обављени посао и водило се рачуна о њиховој стручности. Уколико би мајстор (*maistro*) лоше обавио посао, морао је да надокнади сву причињену штету и да додатно плати казну од 12 гроша (Bogojević Gluščević, 2016: Ћл. 49: 123, 233). Према средњовековној терминологији, мајстори су биле особе које поседују вештине и оспособљене су за обављање делатности које захтевају стручност (ЛССВ, 1999: 214). Мајстором се сматра особа која је потпуно овладала одређеним занатом. Међутим, треба имати у виду да су занатлије ангажоване за пружање услуга као људи

од струке. Зато се занатлије које послодавац унајми налазе у положају најамног радника.

Статутом је одређена висина зараде радника за поједина занимања. Зидари су имали дневницу до 3 гроша и право на „довољан одмор за један оброк“ (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 50: 233–234). Мајстори који постављају кров од црепа добијали су 1 грош и „довољан оброк“ (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 54: 235). Радници који се баве оштрењем или полирањем исплаћивани су до 2 гроша и имали су право на оброк, док су носачи добијали 1 грош и оброк (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 59–60: 236). Најбројнији су радници који су ангажовани за обављање пољопривредних радова. Копачи су исплаћивани 2 гроша по дану рада и имали су право на један оброк (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 57: 235). Они који орезују винову лозу или одржавају винограде добијали су 1 грош и један оброк по дану. Ако би радио без оброка, раднику би се платило 2 гроша (Bogojević Gluščević Ćl. 58: 236). Обрађивачи винограда нису смели да беру грожђе без власника, а ако не одраде све послове на време, губили би право на плату (Bogojević Gluščević Ćl. 34: 228). Радници који су ангажовани да беру грожђе добијали су дневницу од 10 флорина и оброк (Bogojević Gluščević Ćl. 61: 236). Жетеоци, сакупљачи производа и они који су задужени за вршидбу су за један дан рада исплаћивани до 3 гроша. Посебно је истакнуто да жене за бербу пољопривредних производа добијају до 2 гроша (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 62: 237).

Неколико чланова статута је посвећено пастирима који су чували стоку више власника. Заједничка испаша стоке имплицира да у средњовековном Скадру сточарство није била једна од јачих привредних грана. Становници су имали мањи сточни фонд и удружено су напасали своје животиње. За тај посао су била довољна по 2 пастира, како би један чувао стоку док други иде по ручак (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 72: 240). Занимљиво је да пастири нису добијали плату, већ само оброк. За тим није било потребе јер су они чували и своју стоку. Дакле, пастири су бирани из редова власника стоке и морали су да се смењују на одређено време, мада то статутом није прописано. Они су посао обављали и током празника и недељом, а ако би оставили стоку да присуствују слављу, морали би да плате казну од 12 гроша (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 72–73: 240–241). Њихова обавеза је да „обрате пажњу да не изгубе своју или туђу стоку“, да краве, коњи и магарци не начине штету у виноградима и на другим обрадивим површинама (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 72–75: 240–242).

Како би обрадиве површине биле заштићене, ангажовани су чувари. Они нису само чували усеве од крађе, већ су били дужни да обављају пољопривредне послове. То једино није важило за чуваре пашњака (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 84: 245). Чувари винограда су имали задатак да од Светог Илије (2. август) до Светог Михаила (21. новембар) постављају притке и режу и везују лозу (Bogojević Gluščević 2016: Ćl. 82: 244). Чувари њива су се старали о целокупном раду, од садње до убирања плодова. Интересантно је да је чувар одговарао и плаћао казну уколико њива коју чува није попут суседове

(Bogojević Gluščević 2016: Čl. 83: 245). У случају крађе, веровало се на реч чувару јер је он давао исказ под заклетвом. Статутом није одређена висина зараде чувара.

О учешћу жена у радном процесу се не може много тога рећи. Оне су свакако ангажоване, уз поштовање поделе рада, али не попут мушкараца. У Скадарском статуту се приликом дефинисања правног положаја употребљавају оба облика: радник (*rogatiero*) и радница (*rogatiera*) (Bogojević Gluščević, 2016: Čl. 71: 130, 240). Правила која су важила за запослене мушкарце би, стога, требало да се односе и на жене. Међутим, овакав закључак је неодржив због правног ограничења и подређености жена у средњовековном друштву (Фостиков, 2004: 326, 333). Да положај радника оба пола није био правно уједначен, сведочи члан 62. у коме се помињу жене које учествују у берби пољопривредних производа (берачице) и за тај посао су плаћене мање од мушкараца (Bogojević Gluščević 2016: Čl. 62: 237). Осим овог занимања, у статуту се помињу и млинарке које су се старале о млевењу жита са млинарума. Један млин је имао више власника, а жито се мелело по утврђеном редоследу. Највероватније је због мањег броја текућих вода било мање млинова, па је заједничко руковођење било исплатљивије (Bogojević Gluščević 2016: Čl. 28: 226–227; ЛССВ, 1999: 94).

Осим радница, у статуту се помињу и господарице (Bogojević Gluščević, 2016: Čl. 71: 240). Радници су били у обавези да слушају и супругу послодавца, могуће када је он био одсутан и није могао да надгледа њихов рад. Жене из слоја *патрицијата* су биле правно слободне и могле су да преузимају обавезе својих мужева и учествују у пословима (Фостиков, 2004: 328–329). Статут дефинише њихов положај у том смислу. С друге стране, припаднице *пука* су на друштвеној лествици заузимале нижи положај, али су правно поседовале слободу и било им је омогућено да се баве одређеним занимањима.

На крају треба споменути кућну послугу, односно жене и мушкарце који су радили за патрицијске породице. Они су са господаром склапали уговор на одређени период рада, па чак и са доживотним важењем. Господар је био дужан да слугама обезбеди смештај, храну и плату (ЛССВ, 1999: 560). Скадарски статут правно разликује слуге и слушкиње (*servitor, serviciala*) од радника и радница (*rogatiero, rogatiera*) (Bogojević Gluščević, 2016: Čl. 71: 129, 239). Слуге се унајмљују за обављање разних врста послова у кући господара који не захтевају посебне способности. С друге стране, радници поседују одређена знања и вештине, познају посао којим се баве и као такви добијају посао. За обављене радне задатке зарађују годишњу плату, дневницу или им се исплаћује уговорена сума новца за одређени период ангажовања. Они се могу упослити као сезонски радници, за пољопривредне радове, или као радници који обављају одређене врсте послова попут разних мајстора свог заната. У Скадарском статуту помињу се следеће групе радника: зидари, мајстори који постављају кров, оштрачи, носачи, копачи, чувари, берачи, жетеоци, обрађивачи винограда и пастири.

Статут као најзначајнији правни акт средњовековне комуне уређује и положај радника, иако их не препознаје као посебан стаљ. Обухваћени су као јединствена група са установљеним правима и обавезама према послодавцу. Због диференцијације средњовековног друштва, положај радника је био дефинисан њиховом припадношћу пучанству које је имало подређен статус у комуналном уређењу приморских градова. Међутим, за разлику од слуга, они нису потпуно подређени господару јер су од њега зависили само током обављања посла. Били су плаћени онолико колико су скадарске власти оцениле вредност рада, а за извршавање физичких послова који су захтевали вишечасовно ангажовање, добијали су оброк и *довољан одмор*. Дакле, имали су паузу за ручак, а за то време су се одмарали. Радници су, поред права на оброк и одмор, имали одређени облик здравствене заштите. Уколико би се разболели или можда повредили током обављања посла, послодавац је био дужан да се стара о њима док се не опораве. Радник је морао да одради оно што није урадио за време болести, као надокнаду за период трајања лечења. Иако је у основи ове одредбе брига послодавца за посао који може обављати само здрава и способна особа, не може се порећи право радника да буде лечен током болести.

Обавезе радника су да ради поштено, поштује постигнути споразум и обавља посао стручно како не би направио штету. Уколико радник свесно или несвесно начини штету, напусти радно место и погази склопљени договор, послодавац има право да га тужи и добије новчану надокнаду на суду. У том случају, радник плаћа казну и ради без плате. Социјална неједнакост се одражава на право, те нису предвиђене казне за послодавца који се опходи лоше према раднику и не придржава се склопљеног споразума. Пошто радник и послодавац уговарају посао у присуству сведока, они су гаранција за поштовање договора.

Иако у подређеном положају у односу на послодавце, радници су као грађани Скадра имали личну слободу и право на рад уз остваривање зараде. Осим тога, имали су право на одмор и оброк, али и право на лечење уколико се разболе у току рада. То нису била права радника каква постоје у савременом друштву, али су за средњовековне прилике била прилично напредна. Одговорност за обављање посла је морала да постоји, па је кажњавање за немар уобичајена пракса у средњем веку. То је значило да су радници у обавези да добро познају свој посао, поготово они који су изучавали занате. За средњовековно феудално друштво, лична слобода и право на рад представљају значајна достигнућа у уређењу приморских комуна, међу којима Скадар не заостаје.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

ИЗВОРИ

- Bogojević Gluščević, Nevenka. *Statut grada Skadra iz prve polovine XIV vijeka sa dodacima, završno sa 1461. godinom*. Podgorica, 2016.
- Statuti di Scutari Della Prima Metà Del Secolo XIV Con Le Addizione Fino Al 1469*, (=Statuti di Scutari), A cura di Lucia Nadin. Roma, 2002.
- Стефан Првовенчани. *Сабрани списи*. прир. Јухас Геогријевска, Љиљана. Београд: Просвета и Српска књижевна задруга, 1988.

ЛИТЕРАТУРА

- Антоновић, Милош. *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*. Београд: Историјски институт, 2003.
- Благојевић, Милош. „Град и жупа – међе градског друштва“. У *Социјална структура српских градских насеља (XII – XVIII век)*, ур. Јованка Калић и Милосав Чоловић, 67–84. Смедерево и Београд, 1992.
- Благојевић, Милош и Дејан Медаковић. *Историја српске државности*, I. Нови Сад, 2000.
- Бошковић, Ђурђе. „Проблем урбанизације Дукљанско-Зетског-Црногорског Приморја у средњем веку“. *Историски записи* 14, 1–2 (1958): 219–234.
- Група аутора. *Историја српског народа*, (=ИСН), I (ур. Ћирковић, Сима). Београд, 1981.
- Група аутора. *Историја Црне Горе*, (=ИЦГ). I (ур. Ђуровић, Милинко). Титоград, 1967.
- Група аутора. *Историја Црне Горе*, (=ИЦГ). II–1 (ур. Ђуровић, Милинко). Титоград, 1970.
- Група аутора. *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља према писаним изворима*, (=ЛГИТ), (ур. Мишић, Синиша). Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- Група аутора. *Лексикон српског средњег века*, (=ЛССВ), (ур. Ћирковић, Сима и Михаљчић, Раде). Београд: Knowledge, 1999.
- Живковић, Војислав. *Српски краљеви Драгутин и Милутин*. Ниш, Врање, 2021.
- Јечменица, Дејан. „О времену увођења младог краља Стефана Душана у управне надлежности у Зети“, *Архивски записи* XI, 2 (2013): 155–166.
- Поповић, Марко. „Космополитска средина српских градова“. У *Византијско наслеђе и српска уметност I: Процеси византинизације и српска археологија*, ур. Весна Бикић, 151–157. Београд, 2016.
- Steindorff, Ludwig. „Stari svijet i novo doba. O formiranju komune na istočnoj obali Jadrana“. *Starohrvatska prosvjeta* III, 16 (1986): 141–152.
- Тарановски, Теодор. *Историја српског права у Немањинској држави*. Београд: Лирика, 2002.

- Ћирковић, Сима. „Континуитет и прекид међу хијерархијама: приморски градови и њихово залеђе у средњем веку“. У *Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана*, 185–196. Београд, 1997.
- Фостиков, Александра „Жена – између врлине и греха“. У *Приватни живот у српским земљама средњег века*, прир. Смиља Марјановић Душанић и Даница Поповић, 323–366. Београд: Слио, 2004.
- Шаркић, Срђан. „Градско становништво у средњовековној Србији“. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2 (2011): 17–27.
- Шаркић, Срђан. *Средњовековно српско право*. Нови Сад: Матица српска, 1996.

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE POSITION OF THE LABORERS IN MEDIEVAL SHKODRA

Summary

The paper examines the privileges and duties of laborers in medieval Shkodra during the period of Serbian supreme authority over this city, from the second half of the 12th to the end of the 14th century. The articles of the Statute of Shkodra that govern the position of laborers are the main subject of the study. This work tries to present laborers as a specific social group guaranteed legal protection. It aims to show how the development of coastal cities was reflected in the legal and social organization of Shkodra. Shkodra had its own governmental and social structure built on developing coastal communes while being a member of the Nemanjić state. Despite social inequality, Shkodra's residents were free from the feudal system that existed in Serbian lands. The laborers were found to be legally free, despite being in lower social strata, allowing them to work professionally in a variety of jobs.

Key words: Statute of Shkodra, laborers, Middle Ages, Nemanjić family, Shkodra.